

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА**

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

(за матеріалами X Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентства й наукової молоді,
Харків, 29 квітня 2020 року)

УДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808
Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 4 від 15.06.2020 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Олексенко Олена Андріївна – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики

Мельників Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Сергієнко Катерина – голова студентського наукового товариства українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія ХХІ століття [Електронне видання] : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді, Харків, 29 квітня 2020 р. / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди ; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред) та ін.]. – Харків, 2020. – 116 с.

©Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2020
©Автори публікацій, 2020

УДК 811. 161. 2'42

*Бортник Надія Олександрівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. І.А. Павлова*

ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ В МОВІ ТВОРУ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО «ПРИЛЕТІЛА ЛАСТІВОЧКА»

Прецедентність, як лінгвістичне явище, зумовлена національними, соціальними, історичними й іншими чинниками, тому може бути представленою на різних рівнях: національному, соціумному, універсальному, індивідуальному і в різних сферах функціонування мови.

Актуальність роботи зумовлена тим, що прецедентність як форма вияву інтертекстуальності сприяє підвищенню когнітивної, емоційної вагомості повідомлюваної інформації, відображає культурні реалії минулого й теперішнього.

Мета роботи полягає в аналізі прецедентного тексту як різновиду прецедентних феноменів, з'ясуванні особливостей актуалізації прецедентності у творі Ірен Роздобудько «Прилетіла ластівочка».

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- здійснити аналіз дефініцій прецедентних феноменів;
- виокремити прецедентні феномени у мові роману Ірен Роздобудько «Прилетіла ластівочка»
- розглянути функціональні можливості прецедентних феноменів.

У роботі були використані методи лінгвістичного дослідження, які уможливили цілісне вивчення категорій прецедентності та здійснення аналізу мови твору Ірен Роздобудько «Прилетіла ластівочка» з метою дослідження прецедентних феноменів. Для всебічного вивчення категорій прецедентності використано описовий (дескриптивний) метод. Описовий метод дає змогу ґрунтовно та системно проаналізувати рівень розробки проблем прецедентності в сучасному мовознавстві, розкрити сутність зазначених понять, здійснити аналіз прецедентних феноменів.

Аналіз словникових дефініцій забезпечує всебічне вивчення наукових тлумачень понять «прецедентність», «прецедентний текст», «прецедентний феномен» та виявлення основних змістових ознак зазначених понять.

Вивченню прецедентних феноменів як лінгвокультурологічних одиниць присвячували свої праці як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники: А. Берестова, Д. Гудков, І. Захаренко, О. Земська, Ю. Караулов, Т. Космеда, В. Красних, Н. Піддубна, О. Селіванова, Г. Слишкін та ін.). Одиниці системи прецедентних феноменів вивчаються як матеріалізовані знаки інтертекстуальності, тезаурусні форми її існування (Д. Багаєва, Д. Гудков, І. Захаренко, В. Красних) [1; 2].

Теорія прецедентності запропонована і обґрунтована Ю. М. Карауловим, який до числа прецедентних феноменів зараховує

різноміснї одиниці – лексеми, фразеологізми, речення, а також невербальні одиниці [3]. За його визначенням, прецедентними називаються тексти, «значущі для особистості в пізнавальному й емоційному відношенні, добре відомі і широкому оточенню цієї особистості, звернення до яких відновлюється неодноразово в дискурсі цієї мовної особистості» [3: 89].

На думку Т. Космеди, прецедентні тексти допомагають формувати громадську думку про явища, події, факти навколишнього світу [4: 200-201].

Прецедентні феномени — один із виявів національної своєрідності мови, втілення взаємозв'язку умов існування народу, його культури, мови та ментальності.

В. В. Красних виділяє прецедентні імена, висловлення, тексти та ситуації як одиниці системи вербальних прецедентних феноменів [5: 47-48]. Науковиця зауважує, що прецедентний феномен «є компонентом знань, призначення змістякого добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, актуальним і використаним у пізнавальному й комунікативному плані» [5: 50].

Основним типом прецедентних феноменів виступає прецедентний текст. Цей термін вперше в науковий обіг увів мовознавець Ю. М. Караулов, визначивши його як «текст, основними ознаками якого є особлива значущість для окремих особистостей і для значної кількості осіб, а також багаторазове звернення до нього в дискурсі цих особистостей» [3: 216].

Прецедентний текст – це відомий твір, актуалізований в інших текстах, повернення до якого кероване лінгвокогнітивними механізмами інтертекстуальності. Джерелами прецедентних текстів є фольклорні твори, художня література, пісенні тексти, Святе Письмо, рекламні й політичні тексти, анекдоти тощо.

Найпоширенішими засобами актуалізації прецедентного тексту у творі Ірен Роздобудько «Прилетіла ластівочка» є:

1) прецедентні імена:

Прецедентні імена фіксують певні аспекти національної картини світу і пов'язані з процесами номінації. Авторка використовує прецедентні імена відомих письменників (Грінченко, Жорж Санд), вчених (Блез Паскаль), музикантів (Вінсент Лопес, Пол Уїтмен), художників (Врубель).

*Нині у вогні корчився один з томів **Жорж Санд**, улюбленого читава Жені* [6: 88];

*Бува, ходив, мов **Сковорода**, від села до села – місяцями* [6: 50];

*Тепер вони могли цілими днями слухати оркестри **Вінсента Лопеса**, **Лоуренса Уелка**, **Гая Ломбардо**, **Пола Уїтмена**. Або розважальні шоу **Фреда Аллана**, **Джиммі Дюрантечи** **Боба Хоупа*** [6: 222];

*-А чи ви поважаєте думку вашого колеги **Блеза Паскаля**?* [6: 163].

Не менш регулярними виступають християнські прецедентні імена, серед яких розрізняємо теоніми (Бог, Христос, Святий Дух, Син Божий), агіоніми (Божа Матір), біблійні антропоніми (Юда, Каїн, Авель, Мойсей), напр.:...*Як гадаєте, про **Що говорили Каїн з Авелем**, коли один іншого на смерть прирік?..* [6: 281];

Ці дванадцять завжди бентежили його уяву. Так само, як у далекому дитинстві думка про те, що Бог ховається в корінні дерев[6: 65];

Може це саме шепоче Йому на вушко юний рудоволосий Юда, мріючи про нові мешти? [6: 66].

-Будете, мов, Агасфер...[6: 288].

2) прецедентні висловлювання:

- Пан Симон так і сказав: «Важливе завдання – мусите мати успіх! Якщо не виконаєте – розстріляю!» [6: 74];

- А-а... Читав і я колись Біблію. Багато там є корисного – «не вбий, не вкради»... [6: 162];

- Музика – це арифметична вправа... – впевнено промовив Рябков. – Так казав Готфрід Лейбніц, математик і філософ сімнадцятого сторіччя! А ще давніше це стверджував Піфагор: гармонія чисел дорівнює гармонії звуків. І... І впорядковує хаотичність мислення [6: 93];

Цитували Цезаря – «Прийшов, побачив, переміг!» [6: 117].

Можливе звернення до низки прецедентних феноменів, сконцентрованих в одному прецедентному тексті, наприклад ім'я автора та назв твору:

Нещодавно заарештували юнацький аматорський театр, що поставив Шевченківського «Назара Стодолю» [6: 153];

- А ще тут є «Березиль» Леся Курбаса – нещодавно перебрався з Харкова. Я шість разів ходила! І на виступи Йосипа Мандельшталя. І Рильського – «О, панно Інно»... [6: 98];

- ... це буде мозаїчне поєднання «Гайдамаків» Шевченка, «Жакерії» Меріме, «Напередодні» Поповського і... І «За двома зайцями» Старицького! Нині репетируємо Сенклера – «Джиммі Хіггінс»! [6: 101].

Або ім'я автора та ім'я героя твору:

Порівнювали з героями Фіцджеральда, зокрема з Великим Гетсбі, за загадковість і викличну елегантність в одязі і поведінці, що часом видавала в ньому вихідця з найнижчих прошарків, що вперто здійснюється сходами американської мрії [6: 214].

3) прецедентні ситуації:

Часто шкочував, що пароплав, на якому я прибув сюди, не повторив долю «Титиніка», хоча міг би... [6: 194];

Але жоден запах, жодне «надкушене яблуко» не навертало мене до глибин пам'яті, не викликало жодних почуттів, не огортало теплотою спогадів [6:226].

Прецедентні феномени (здебільшого імена) виконують інформативно-сигнальну функцію: не лише називають певне ім'я чи подію, а й подають сигнал до сприйняття закодованої в тексті інформації. Більшість прецедентних феноменів (прецедентних текстів, прецедентних ситуацій, прецедентних імен), використовуваних письменницею, виконують номінативно-інформативну функцію – називають відтворені й пізнавані людською свідомістю ті чи інші реалії об'єктивної дійсності й водночас передають інформацію про ціннісні пріоритети лінгвокультурної

спільноти. Проаналізовані прецедентні феномени реалізують функційне навантаження відповідно до творчого задуму письменниці.

Отже, вербальними репрезентантами прецедентних текстів у творі Ірен Роздобудько «Прилетіла ластівочка» є прецедентні імена, прецедентні висловлювання та прецедентні ситуації. Прецедентні феномени перебувають у тісному зв'язку, тому апеляція до прецедентних текстів може здійснюватися засобами вербальної репрезентації не лише прецедентних імен, прецедентних висловлювань та прецедентних ситуацій, а й за допомогою їхнього поєднання. Прецедентні тексти реалізують такі функції: номінативну-інформативну, оцінну та сигнальну.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в дослідженні функціональних особливостей прецедентних феноменів, виявленні специфіки взаємодії прецедентних феноменів між собою, а також з іншими одиницями непрямої номінації.

Література

1. **Багаєва Д. В.** Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц и в коммуникации / Д. В. Багаєва, Д. Б. Гудков, И. В. Захаренко, В. В. Красных. *Вестник Московского университета. Серия 9 : Филология.* 1997. № 3. С. 62–85. 2. **Захаренко И. В.** Прецедентное имя и прецедентное высказывание как символы прецедентных феноменов / И. В. Захаренко, Д. Б. Гудков, В. В. Красных. *Язык, сознание, коммуникация:* сб. ст. Ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. Москва: Филология, 1997. Вып. 1. С. 82–103. 3. **Караулов Ю. Н.** Русский язык и языковая личность. Москва: Наука, 1987. 261 с. 4. **Космеда Т.** Комуникативна компетенція Івана Франка: міжкультурні, інтерперсональні, риторичні виміри. Львів: ПАІС, 2006. 328 с. 5. **Красных В. В.** Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология: Курс лекций. Москва: ИТДГК «Гнозис», 2002. 284 с. 6. **Роздобудько Ірен.** Прилетіла ластівочка. Роман. Київ: Нора-Друк, 2018. 304 с.

*Гашиуренко Вікторія Анатоліївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди*

Наук. кер.: к. філол. н., доц. Н.В. Піддубна

ВІДОБРАЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ СВІДОМОСТІ В МОВНОМУ СВІТІ ЩОДЕННИКА ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Олесь Гончар – видатний український письменник ХХ століття. Його творча спадщина величезна: він автор багатьох новел, повістей, романів. Вагоме місце у його доробку посідають 3 томи щоденників.

У 2002–2004 роках текст у трьох томах було надруковано у видавництві «Веселка» (упорядкування дружини В. Гончар). Зі змінами та доповненнями у 2008 році «Нові сторінки» зі щоденника, які віднайшлися в